

EDOCERE MEDICOS

Berengari J.

De fractura cranii Lugduni Batavorum, 1715

(Descrizione fisica 8°, (4), 355, (4) pp.)

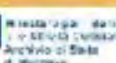
Biblioteca ospedale 1142

JACOPO BERENGARIO DA CARPI

*In Jacopo Berengario da Carpi (1460-1530) si fonde la figura dello studioso di anatomia e quella del chirurgo praticante. Il suo apporto alla rinascita dell'anatomia fu decisivo e cruciale tra gli anatomisti prevesaliani. Ribadì la necessità della pratica diretta nell'attività settoriale ove la vista ed il tatto erano considerati strumenti imprescindibili della conoscenza. Nelle sue opere anatomiche, i *Commentaria cum amplissimis additionibus super Anatomia Mundini* e le *Isagogae*, si portano le prime critiche agli assunti anatomici di Galeno e compare, come componente essenziale, l'apparato iconografico come strumento didattico. Come chirurgo, nella sua opera *Tractatus de fractura calvae sive cranei*, del 1518, affronta tra l'altro la tecnica della trapanazione cranica, con le immagini corrispondenti.*

PROMOSSO DA:

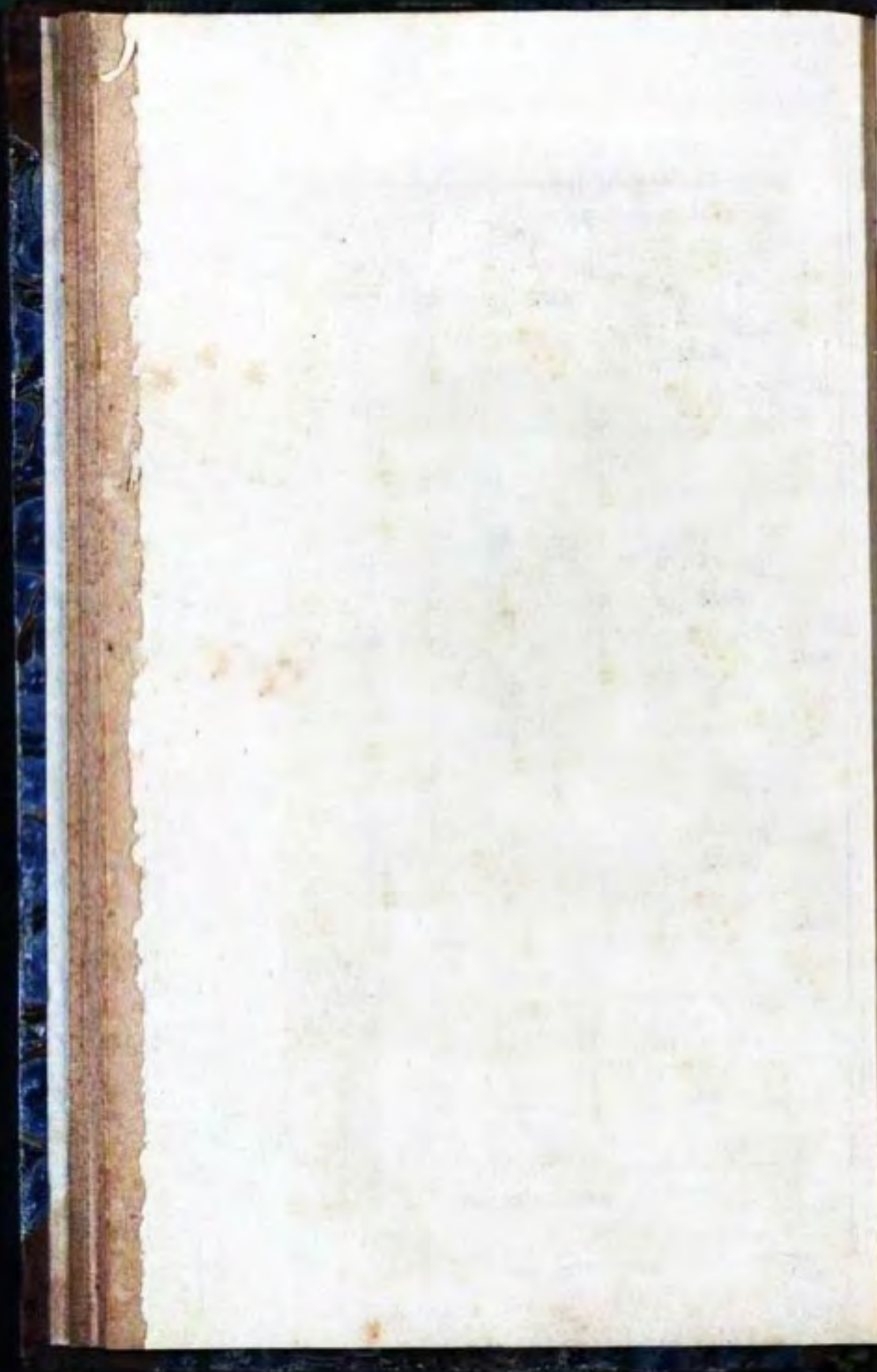

IN COLLABORAZIONE CON:

CON IL SOSTEGNO DI:

JACOBI BERENGARII

Carpensis

*Chirurgiæ olim in Bononiensi Academia
Professoris celeberrimi,*

DE

FRACTURA

CRANII

LIBER AUREUS.

Hactenus desideratus.

Editio nova, ab innumeris mendis
vindicata.

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud Vid. & Fil. CORN. BOUTESTEYN.

1715.

HÆc auris ossicula antiquis Anatomicis (si eorum scriptis fidem præstamus) ignota fuere, primusque qui in lucem produxerit, fuit Jacobus Carpenfis, primus quoque procul omni dubio Anatomicæ artis, quam Vesalius postea perfecit, restaurator. Nam in Isagoge anatomica, & in commentariis in Mundini Anatomia, luculentam duorum ossiculorum mentionem facit, quorum historiam postea diuinus Vesalius explevit.

IDEM *l. de morbo Gallico c. 76.*

Prima ratio empirica, qua sanatus est morbus in Italia, fuit ab argento vivo sumpta: quoniam cum ceperat grassari morbus, chirurgici qui nitebantur omnem lapidem movere, cum legissent hydrargyrum nimium valere ad scabiem rebellem, cumque primis temporibus lues hæc ulcera afferret, experti sunt argentum vivum. Et feliciter quidem: unde multi divites facti sunt. Inter quos Jacobus ille Carpenfis, cum solus calleret secretam hanc medicinam, ita opulentus redditus est solo isto quæstu, ut testatus fuerit numeratam pecuniam 40000. scutatorum, præter argenteam materiam: quæ omnia Duci Ferrariensi reliquit: omnis enim aqua ad mare currit. Hic ira erat infensus Hispanis ut cum esset Bononiæ, geminos ex iis laborantes morbo Gallico ceperit, & vivos anatomicis administrationibus destinaverit; qua de re profligatus Ferrariæ obiit.

MARCELLUS DONATUS *Hist. mirab. Med. l. 5. c. 4.*

Carpus in suo tractatu aureo de fractura cranii inquit: Quod contingat cerebrum lædi & sanari.

JACOBI BERENGARI

DE

FRACTURA

CRANII

LIBER.

PROOEMIUM.

SERMONEM facturum de capitis soluta continuitate (stricto modo sumendo caput) sive testæ, sive calvæ, sive cranii, dividam hunc tractatum in duas partes principales: Prima pars erit de causis à quibus veniunt nomina & species solutæ continuitatis. Secunda erit de signis & de prognostico sive judicio, curam etiam rationalem in se continens.

PARS PRIMA.

Capitis soluta continuitas duas habet causas, unam intrinsecam, alteram extrinsecam: de prima hic nihil vel parum intendo; secunda triplex est, sicut possunt
 A esse

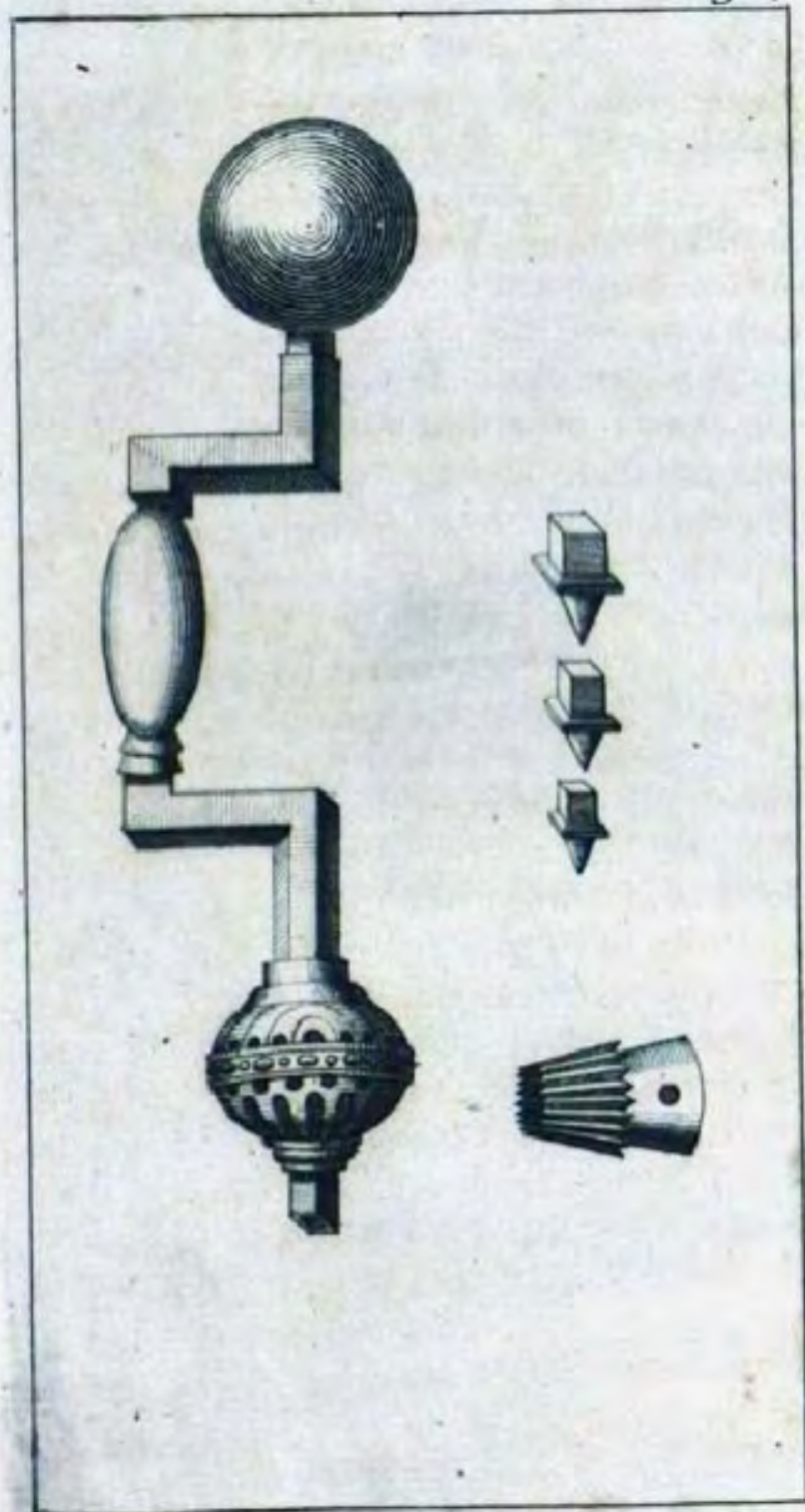
Ante omnia verò sit medicus ingeniosus & boni iudicii, quia tunc non desunt instrumenta. Legitimi tamen medici habent vel habere debent serinia plena prædictis instrumentis.

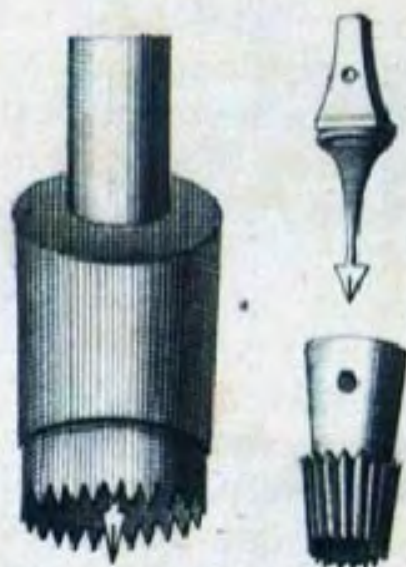
Sequuntur formæ ferramentorum.

Primum itaque instrumentum sive ferramentum est illud quod primo loco vides, & *Vertibulum*: sive *Verticulum* à me dicitur, quia dum circumvertitur perforantur ossa secundum formam ferramenti in eo positi. Habet enim foramen unum in infima parte, quod est commune omnibus istis instrumentis parvis quæ terebra appellantur: quia si unum ex prædictis non sufficit ponitur aliud loco ejus, vel ejusdem speciei vel alterius, incipiendo semper à subtiliori & minori ad latius.

Primum autem hoc instrumentum appellatur receptaculum sive mater aliorum ferramentorum: quia in se recipit & continet alia ferramenta ad trepanandum apta. In summitate ejus est quædam pila rotunda mobilis, super qua tenetur leva operantis: & circa partem mediam prædicti ferramenti est quædam cannula mobilis, ut vertibulum melius circumduci possit. Ferramenta postea capiti affiguntur: atque ita perficitur opus.

Est aliud instrumentum artificiose factum

Etum appellaturque *terebrum*, quod ponitur in foramine receptaculi antedicti. Est autem instrumentum cannulatum & rotundum, ut vides, in cuius extremitate est ferra, qua mediante perforatur os. In ejus medio est aculeus, paululum extra ferram exiens: & non est talis aculeus acutus ut acus, sed habet tria latera vel quatuor in cuspide in acutum tendentia, à quibus sicut à terebro roditur os; & talis aculeus proprie appellatur *terebrum*, & mediante isto aculeo ferra figitur in osse facillime, & talis aculeus est taliter præparatus ut possit removeri ad libitum operantis, quia posset lædere siphac cerebri si fieret profundatio ipso non remoto.

Ideoque experti operatores vel remonent illud cum jam penetrarunt medietatem cranii: vel habent aliud simile instrumentum sine aculeo, & sic perficiunt opus ad secundam superficiem cranii penetrantes. Porro si hoc instrumentum aculeatum sit dicitur *masculus*, si sine aculeo *famina*. Ulterius est hoc instrumentum spiculatum five alatum, sicut hic videre potes, ejusque alæ sunt subtilissimè incidentes: & istæ alæ faciunt instrumentum esse tutum à præcipitatione supra cerebrum, pars enim acuta penetraret nisi pars lata prohiberet. Isto autem vel alio fere simili instru-

strumento semper usi sunt Bononienfes. sicut testatur Guido de Cauliaco. Et sane meo iudicio, hoc instrumentum excedit omnia alia, si manu experti & diligenti medici dirigatur.

Sunt præterea octo aliæ species ferramentorum, hic ut vides, depictorum quæ itidem *terebra* appellamur, inque eodem receptaculo (hoc est, in primo instrumento) ponenda sunt, prout videtur operanti. Formam cujuslibet speciei vides hic. Porro, ut prius dixi, de qualibet specie ad minus sunt habenda quinque instrumenta; scilicet minima, parva, media, magna, & maxima.

Sciat vero Chirurgus ex istis octo instrumentis non nisi quinque apta esse ad operandum, ubi est prius aliqua fissura in cranio, propter ipsorum formam rectam linearem. Nam si linea recta ferramenti esset in directo fracturæ præcipitaretur cum supra panniculos, & maxime fractura est figurâ lineæ rectæ. Quod si verò esset semicircularis vel circularis, instrumentum etiam aliquod ex prædictis posset administrari sine periculo præcipitationis.

Est præterea hic aliud instrumentum, ut vides, etiam *trepanum* appellatum non tamen profundans usque ad inferiorem ossis superficiem sed prope.

Hoc instrumentum, teste Haly dicitur terebellum estque parvi capitis, ne forte ejus caput matrem cerebri perforet. Quare ejus capitis longitudo sit quanta est ossis spissitudo.

De isto etiam ferramento loquitur Galenus lib. 6. Ingenii cap. 6. *Medici quidam inquit, propter suspicionem foraminis talia fecerant instrumenta quæ non nisi solam ossis substantiam penetrant. Quapropter multa & diversa sunt facienda, sedum quantitatem grossitie uniuscujusque partis ossis.*

Hoc etiam instrumentum ab Avicenna nominatur *trepandum & perforatorium non profundans.*

Ab Albucasi etiam dicitur *terebrum non profundans, quia, sicut ille loquitur, non pertransit terminum crani ad illud quod post ipsum est: (id est siphac) propterea quod habet extremitatem rotundam & circulum parvum prohibentem terebrum submergi.* Et ita est instrumentum hic pictum. Credo quod hoc sit illud instrumentum de quo loquitur Albucasis & Avicenna, & Haly.

Præterea modum operandi cum eo dant Haly, Avicenna, & Albucasis: sed ego non auderem operari cum isto instrumento nisi coactus, mihi autem magis placent prima instrumenta & quædam alia ex infradicendis, sed hoc instrumentum posui

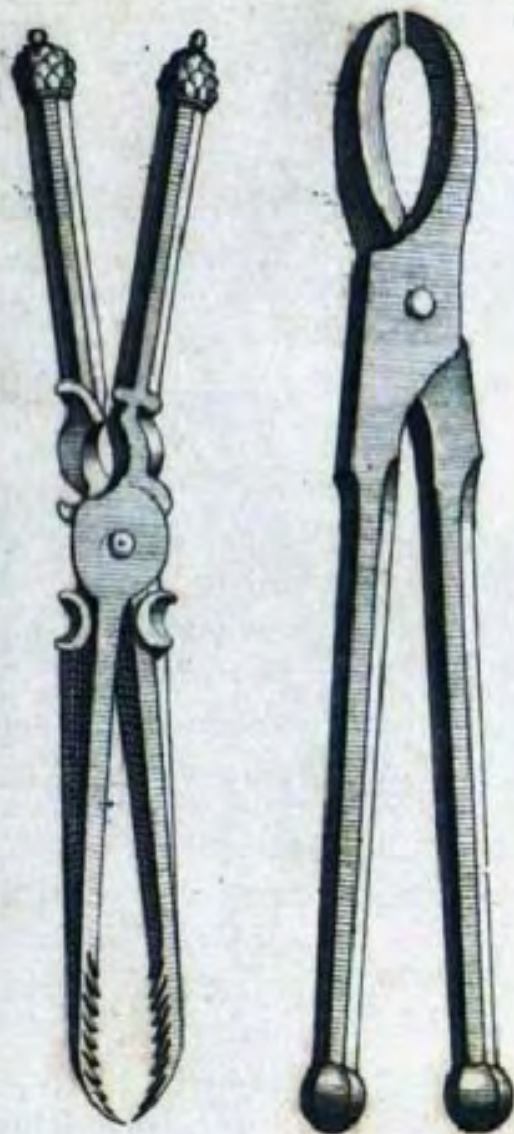
ut monstrarem saltem ferramenta quibus utebantur antiqui.

Laudat porro Galenus certum instrumentum colophisos dictum, quod à modernis non reperitur: sed credo quod sit illa ferra rotunda superius posita sine alis, qua etiam nunc temporis multi utuntur satis bene, quamvis non habeat alas: est tamen ferramentum periculosum, sed si habet alas antedictas tutius est instrumentis cæteris prædictis.

Sunt præterea hic ut vides duo instrumenta quæ forcipes appellantur. Unum est ad incidendum ossa, & dicitur *forceps incidens*, quo quidem instrumento valde indiget operator. Et certè si eo sciat medicus rectè uti brevi tempore perficiet omne opus ossis amotionis, maxime si locum invenit ejus usus, quia oportet ut prius huic instrumento sit præstita via, ut possit figi in loco in quo queritur opus.

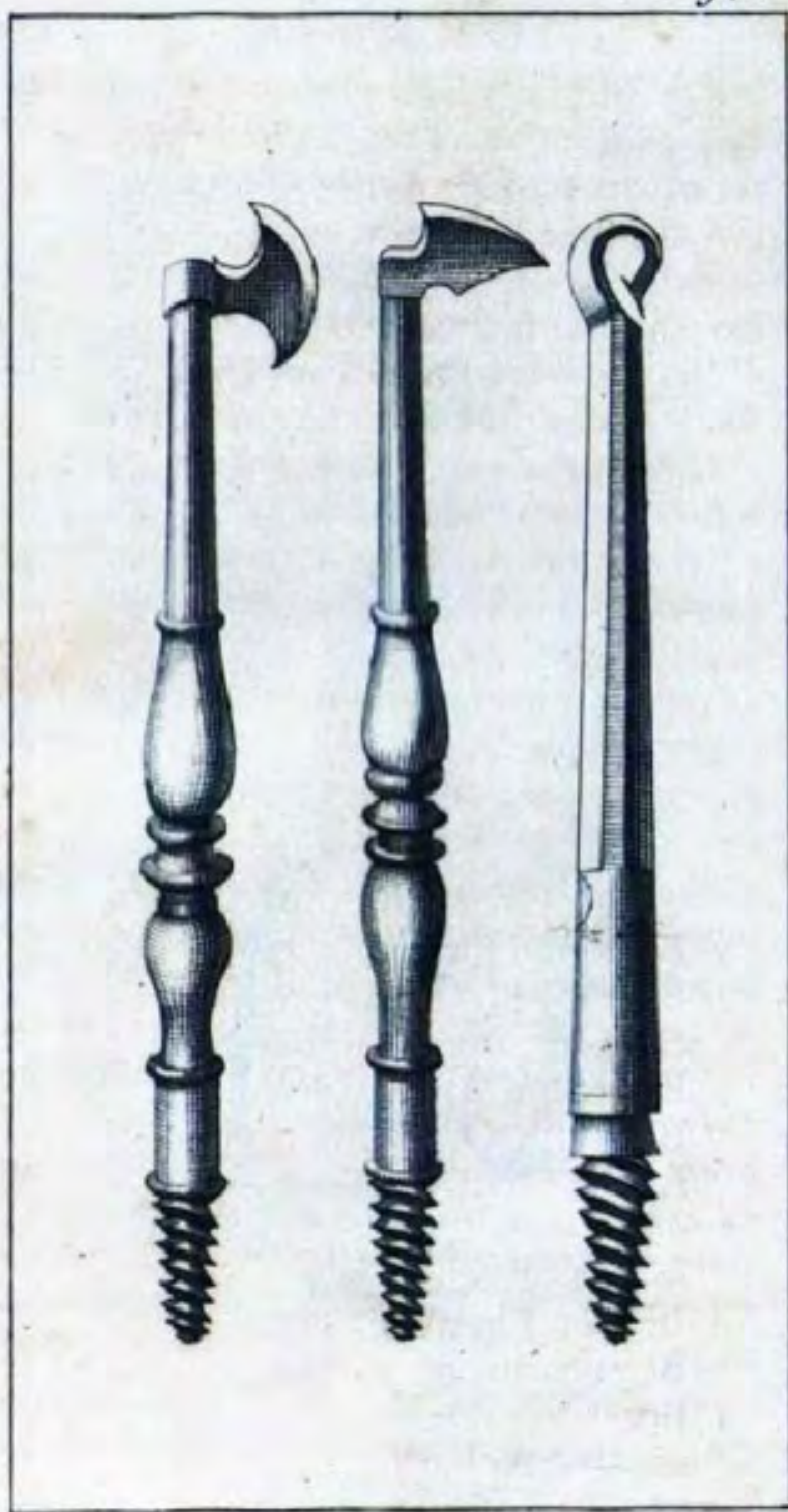
Cæterum hujus instrumenti facit mentionem Avicenna in cap. de fractura cranii dum inquit: *si os fuerit debile ex natura sua, aut ex fractura quæ accidit ei, tunc oportebit ut auferas ipsum cum incisoriis, ponendo quadam incisoria contra alia.* Ista autem incisoria certè sunt forcipes si-ve tenaliæ incidentes supra dictæ, quia in hisce instrumentis unum incisorium est contra aliud.

De

De isto ferramento etiam loquitur Halli, dum inquit: *si os subtile inveneris, incidas cum incisorio quod falci simile est, possitis; ipsis in opposito &c.*

Est alius forceps aptus ad capiendas & extrahendas sagittas, tela, spinas, ossa, & hujusmodi extranea in capite vel alibi fixa, *tenalia* sive *serpentina* appellatus.

Sequitur aliud instrumentum quod *elevatorium magnum* appellatur: quo utimur ad elevanda ossa depressa, cujus extremitas ponitur sub osse, & elevatur os quantum intendit operator.

Sequitur aliud ferramentum, quod dicitur *rostrum accipitris*, cum quo etiam elevantur ossa ubi opus est, ut hic vides.

Sunt etiam alia tria ferramenta *scalpra* dicta, ut hic vides, à modernis *raspatoria* appellantur, satis tuta ad operandum sed laboriosa præ cæteris instrumentis, maxime quando quæritur integra ossis perforatio: & quodlibet ipsorum appellatur *scalprum aduncum*. Sed *scalprum* interdum capitur pro novacula sive rasorio: interdum pro phlebotomo, vel quocunque ferramento carnem & membra mollia incidere apto.

Istis autem scalpris aduncis debent operatori uti in fissura capillari, tentando

an penetret; incipiendum autem est à lato ferramento; ut latius dicetur infra. Instrumenta hæc ponuntur in manubrio osseo vel ferreo vel ligneo: pars ferramenti ingrediens manubrium est retorta sicut cochlea, ut sit firmior cum manubrio, ut vides in pictura appositâ.

Sunt ultra prædicta instrumenta alia quatuor, ut hic videbis, quorum unum est ad formam fœtæ, quæ à lateribus est aspera rodens ultima, ut hic vides.

Alterum ferramentum dicitur Scalprum rectum, sive Scalpellus, estque aliquantulum connexum & concavum in cuspide, ut vides hic, quod instrumentum est præcipuum ubi ossa sunt petrosa, in quibus alia ferramenta non possunt administrari propter strictum orificium vulneris, & maxime quando medicus non intendit integre os perforare. Hoc instrumentum percutitur malleo plumbeo hic inferius picto, ut vides.

Quartum instrumentum est *lenticulare* sive *lentitium*, à Galeno valdè laudatum inter alia instrumenta. Hoc etiam malleo plumbeo percutitur ut minorem inferat strepitum, cujus gratia minus læditur cerebrum patientis. Habet hoc instrumentum in cuspide portionem parvam ferri similem grano lentis ne pungatur siphæ cerebri:

